

Antropologi ja lasten keskustelu

MARJORIE HARNESS GOODWIN *He-said-she-said. Talk as social organization among black children.* Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 1990. 371 s.

Marjorie Harness Goodwinin kirja *He-said-she-said* on teos, joka pyrkii yhdistämään antropologian, sosiologian ja lingvistiikan menettely- ja selitysmalleja. Goodwin analysoi teoksessaan mustien philadelphialaislasten spontaania puhetta, ennen kaikkea heidän kiistojaan ja kertomuksiaan kiistojen osana. Teoksessa hahmotellaan tyttöjen ja poikien alakulttuurien eroja.

Goodwinin teos perustuu vuosina 1970–1971 Philadelphiassa tehtyyn kenttätyöhön. Hän käytti aineiston hankintaan aikaa puolitoista vuotta, josta kaksi ensimmäistä kuukautta hän vain tarkkaili lasten puuhia. Myöhemmin hän äänitti keskustelua. Maple street -porukaksi kutsutun ryhmän lapset ovat mustia, 4–14-vuotiaita. Goodwinin analyysin kohteena olivat varhaisnuoret. 9–13-vuotiaita tyttöjä on viisitoista ja 9–14-vuotiaita poikia kaksikymmentäyksi. Nimitän varhaisnuoria informantteja lapsiksi, koska Goodwinin niin tekee.

Goodwin peilaa keskusteluanalyttistä lähestymistapaansa kolmeen tieteenalaan. Hän kirjoittaa vuorovaikutuksen tutkimisen hyödyllisyydestä antropologiassa, sosiologiassa ja lingvistiikassa. Samalla hän rajaa sitä aluetta, jolla näiden tieteiden harjoittajat voivat kohdata: Kasvokkaisen vuorovaikutuksen analyysi mahdollistaa kielen, kulttuurin ja sosiaalisen organisoitumisen tutkimisen integroituneina, toisiinsa kietoutuneina. Niitä ei pidetä vain samanaikaisesti reaalistuvina, joskin toisistaan riippumattomina, vaan kasvokkaisuviestinnän tutkimus vastaa kysymykseen, miten kieli, kulttuuri ja yhteisön rakenne jäsentyvät inhimillisessä toiminnassa.

Toiminnot analyysin kohteena

Goodwin siteeraa Atkinsonin ja Heritage'n näkemystä, että keskusteluanalyysin päämääränä on kielenkäyttäjien sellaisen kompetenssin kuvaaminen, joka mahdollistaa järkevään ja sosiaalisesti organisoituneeseen toimintaan osallistumisen. Keskeinen tavoite on (keskustelu)toiminnan rakenteellisten ominaisuuksien ja vuorovaikutuksen systemaattisten piirteiden selvittäminen. (Atkinson – Heritage 1984: 1; vrt. myös Levinson 1987: 319.)

Goodwinin analyysin perusyksikkö on toiminto (activity). Kirjassa raportoituja toimintoja ovat ohjailut (directives), kiistelyt (dispute, argument), juorukiistat (he-said-she-said confrontation) ja kertomukset (stories)¹. Toiminto tuntuu määrittävän osittain sen mukaan, mitä lapset näyttävät tekevän. Käsitellyt toiminnot ovat itse asiassa hajotettavissa useiksi pienemmiksi rakenneyksiköiksi. Niinpä toiminnoksi nimitetty kategoria on väistämättä sisäisesti moniaineksinen. Havaintojen esittelyssä toivoisi tekijältä selvemmin kannanottoja siitä, miten eri toiminnot ja toimintojen rakennepiirteet liittyvät toisiinsa.

Ohjailutoiminta on rakenteellisesti direktiivin ja vastaanoton muodostama vieruspari. Direktiivin Goodwin määrittelee lausumaksi, jonka funktiona on saada se, jolle puhutaan, toimimaan tietyllä tavalla. Muodoltaan erilaiset direktiivit tuntuvat rajoittavan eriasteisesti vastaanottajan toiminnan vapautta.

Aineiston käsittely ilmiön valaisemiseksi tuntuu uskottavalta. Analyysissa käsitellään direktiivi–vastaus-vierusparin

¹ Olen pyrkinyt suomentamaan Goodwinin käsitteet siten, että ne eivät vaikuttaisi formaalisilta kielen kategorioilta, että ne olisivat jossain määrin läpinäkyviä suomalaiselle lukijalle ja että ne tekisivät oikeutta Goodwinin käsitteenmuodostukselle, jonka luonne paljastuu tarkemmin Goodwinin teoksessakin vasta analyysin yhteydessä.

Kirjallisuutta

toteutusta. Goodwin osoittaa, miten sekä tytöt että pojat saattavat käyttää voimakkaita, ärsyttäviä (aggravated) käskyjä tai muodoltaan käskyfunktioita lieventäviä (mitigated) kehotuksia. Tyttöjen ja poikien strategiat ovat kuitenkin erilaiset.

Ohjailevien lausumien muodon Goodwin näkee kuvastavan ryhmän sosiaalista organisaatiota. Hierarkkisuus poikien tehtäväkeskustelussa syntyy siitä, että kaksi pojista käyttää ohjailufunktioon suoria käskyjä. Näille johtajatyypeille kohdistetut direktiivit ovat puolestaan lievennettyjä, esimerkiksi kysymysmuotoisia. Poikien ryhmässä hyväksytään siis hierarkia, jonka pojat esittävät siten, että tietty asema järjestelmässä oikeuttaa asemanmukaiseen ohjailulausumien käyttöön.

Tyttöjen tehtäväkeskustelussa direktiivit ovat muodoltaan yhdessä tekemistä korostavia (*let's, we gonna*). Niiden kuvastama sosiaalinen organisaatio on egalitaarinen. Silti tytötkin saattavat käyttää paljaita käskyjä ja tekevätkin niin sekaryhmässä ja kotileikissä, jossa äidin tai äidin naimattoman sisaren (siis aikuisen) asema mahdollistaa tällaisten ohjailulausumien käytön. Vastaavasti kotileikissä lapsen roolissa olevat paljastavat vierusparin jälkiosissa hyväksyvänsä vallankäytön. Roolileikissä tyttöjenkin yhteisön rakenne paljastuu hierarkkiseksi.

Kiistelyn rakennetta tarkastelevassa luvussa Goodwin keskittyy toisaalta oppositiota ilmaisevan lausuman sisäisten rakennepiirteiden kuvaamiseen. Toisaalta Goodwin tekee huomioita opposition esiin tuovan argumentin ja edellisen vuoron ainakin osittaisesta rakenteellisesta (syntaktisesta) samankaltaisuudesta.

Kiistan läpiviennin rakenteellisessa kuvauksessa olisi voinut pohtia, millä tavoin, paitsi syntaktisen samankaltaisuuden kautta, opposition tai erimielisyyden ilmaiseva lausuma liittyy edellä olevaan lausumaan tai yleensäkin edeltävään kielelliseen kontekstiin. Yleensä on osoitettu, että epäodotuksenmukaisen

vuoron tunnuspiirteet edeltävät erimielisyyttä. Lasten kiistoissa näitä merkkejä ei näy. Havainnollaan Goodwin on kuitenkin asettanut tarkasteltavan, erimielisyyttä ilmaisevan, lausuman vierusparin jälkijäseneksi vertaamalla sitä sellaiseen. Jos opposition luominen onkin lasten leikeissä odotuksenmukaista, kaipaasi kuvausta myös vierusparin etujäsenestä. Sitä Goodwin ei kuitenkaan analysoi. Tämä hämmästyttää siksikin, että ohjailun käsittelyssä on esimerkkejä, joissa erimielisyyttä tulevasta toiminnasta ilmaistaan epäodotuksenmukaisuudelle tyypillisellä tavalla (s. 114). Kaikki erimielisyydet eivät näytä olevan kiistoja.

Goodwinin analyysissa kiistely paljastuu näyttämöksi, jossa jokainen toimija hakee asemaansa sosiaalisessa organisaatiossa. Kiistely on yksi lasten harjoittamista sosiaalisista peleistä, eikä sitä pidetä kartettavana. Kiistat eivät myöskään yleensä ratkea siten, että päädyttäisiin kolmannen, sovintoa neuvottelevan osapuolen avulla kompromissiin. Sen sijaan kiistelyä saatetaan jopa pyrkiä pitämään yllä. Jos kiistan toinen osapuoli poistuu näyttämöltä tai jos keskustelu siirtyy metaforiselle tai leikkiselle tasolle, kiista on päättynyt. Kaveripiirin sisäinen argumentointi sallii keskinäisen ymmärtämisen työstämisen: vertailu, kontrastit ja konfrontaatiot pakottavat yksilöt sijoittamaan itsensä suhteessa toinen toiseensa.

Juorukiista ja kertomukset kiistelyn osana

Edellä kuvatut kiistelyt ovat ennen kaikkea poika- tai sekaryhmän käytänteitä. Sen sijaan kirjalle nimen antanut he-said-she-said-toimintaan liittyvä konfrontaatio eli *juorukiista* on vain tyttöjen yhteisölle ominainen. Kiistan näyttämöllepano on ainakin kolmitasoinen: 1. tasona on varsinainen juorutapahtuma, jossa joku on puhunut (pahaa) jostakusta selän takana; 2. tasona on tiedon välittäminen sille, josta pahaa on puhuttu; 3. tasona on pahaa puhuneen ja louka-

tun osapuolen konfrontaatio. Goodwin käsittelee toista ja kolmatta tasoa, joita voisi kutsua yllytyskertomukseksi ja varsinaiseksi juorukiistaksi.

Kertomusjakson kolme keskeistä teoreettista näkökulmaa ovat Labovin kertomuksen rakenneanalyysi, Goffmanin kehysanalyysi sekä keskusteluanalyysi. Goodwinin analyysi on goffmanilaista. Keskeisenä on puhujan statuksen määrittäminen² ja tällaisen statuksen ilmeneminen keskustelussa. Olennaista on myös se, mitä kukin osanottaja tietää käsiteltävänä olevasta asiasta. Sacksin havainnot keskustelun rakennepiirteistä näkyvät teoksessa lähinnä kertomusten etiäisten tarkasteluna. Laajempi etnometodologinen perspektiivi tulee esiin Goodwinin analysoidessa sitä, miten kertomusten käyttäminen osaltaan kuvaa kulttuurin ja sosiaalisen järjestelmän rakentumista. Kertomuksia käsittelevän jakson teoriaosuus on kiinteässä yhteydessä itse analyysiin.

Tyttöjen kertomukset liittyvät osana laajempaan sosiaaliseen prosessiin. Heidän kertomuksissaan päämiehenä (vrt. alaviite 2) on sosiaalisia normeja loukannut tyttö. Loukkaus kohdistuu kertomuksen vastaanottajaan, mutta loukkaava osapuoli (loukkauksen päämies, kertomuksen roolihahmo ja juorukiistan vastaaja) ei ole paikalla, vaan loukkauksesta kuullaan välittävän osapuolen kautta. Goodwin nimittää tyttöjen itsen-

² Goffman on kritisoinut perinteistä jaottelua vain puhujaan ja kuulijaan. Hän jakaa esimerkiksi puhujan roolia pienemmiksi rakenneyksiköiksi. Puhujan statusta konstituoivia rooleja ovat esimerkiksi seuraavat: *principal*, *päämies*, se joka kantaa vastuun lausutusta; *emitter*, *lähettäjä*, se joka tosiasiallisesti on äänessä; *animator*, *elollistaja*, se joka elollistaa, näyttelee vaikka päämiestä; *figure*, *roolihahmo*, se jota näytellään ja joka voi olla vaikkapa päämies jne. (Goffman 1974: 517; käsitteiden tulkinnan osalta myös Goodwinin tässä esitelty teos s. 233.)

sä tavoin kertomuksia yllytykseksi. Kertomalla loukkauksesta yllyttäjä edellyttää loukatun puuttuvan asiaan, mikäli tämä haluaa säilyttää kasvonsa. Yllytyskertomus voi johtaa juorukiistaan.

Varsinaisessa konfrontaatiossa loukatu syyttää vastaajaa³ siitä, mitä tämä on sanonut jollekin kolmannelle osapuolelle hänestä. Goodwin purkaa konfrontaation osiksi syytöksen ja siihen vastaamisen. Kiistan aiheuttava referoitujen lausujen ketju on monipolvinen. Pääsyytös on (pahan) puhuminen selän takana.

Juorukiista mahdollistaa oikeuksista ja oikeudenmukaisuudesta sopimisen tai ainakin kiistelyn näistä. Toisaalta kiistan seuraukset voivat olla niin rankat, että vastaaja eristetään yhteisöstä jopa kuu-kausiksi.

Goodwinin teoksen keskeiset aiheet ovat juuri kiistely ja kertominen. Sekä tytöt että pojat harrastavat kumpaakin, mutta eri tavoin. Poikien ja tyttöjen ero näkyy mm. kertomusten etiäisissä. Pojat käyttävät sellaisia yksiselitteisiä kertomuksen etiäisiä kuin *arvaa mitä* (*guess what*). Tytöt sen sijaan tarjoavat juorukiistaan mahdollisesti johtavia yllyttäviä kertomuksia epäröiden, asian sosiaalisen arkaluontoisuuden paljastaen.

Kiistelyyn liittyvissä kertomuksissa pojat loukkaavat suoraan kertomuksen referoitua päämiestä, joka on myös länänä kerrontatilanteessa. Tytöt puolestaan voivat aina vedota siihen, että ainakin se ja se sanoi niin. Poikien kertomusten motiivit ylettyvät käsillä olevaan tilanteeseen ja niiden tehtävä näyttää olevan samansuuntainen kuin ärsyttävän, paljaan käskyn. Tyttöjen kiistat ovat monitasoisempia ja syntyvät usean eri vuorovaikutustilanteen tuloksena.

Sekä tytöt että pojat luovat kertomuksia kuvitteellisista tapahtumista.

³ Goodwin käyttää juorukiistan osapuolista termejä syyttäjä (*accuser*) ja vastaaja (*defendant*). Syyttäjä on siis loukattu osapuoli ja vastaaja selän takana pahaa puhunut osapuoli.

Kirjallisuutta

Loukkaajan asemassa poika saattaa vahvistaa kertomuksen sisältöä hypoteettisella toisella kertomuksella tai loukatun asemassa poika saattaa pyrkiä vastaiskuun kuvitteellisten tapahtumien kerronnalla. Tyttöjen kuvitteelliset kertomukset ovat yleensä valmentautumista varsinaiseen kohtaamiseen juorukiistassa. Tässäkin asiassa päältä katsottuna samankaltainen kerronnallinen valinta paljastuu käyttökelpoiseksi varsin erilaisiin tehtäviin ja yhteisön rakennetta sääteleviin strategioihin.

Laajuuden suppeus

Teos on yritys löytää punainen lanka kahden vuosikymmenen kuluessa syntyneelle, samasta aineistosta tehdylle tutkimukselle. Edeltävien artikkelien pohja ja malli ehkä häiritsee kokonaisuutta. Yksi ongelmista on päällekkäisyys. Miksi Goodwin käsittelee esimerkiksi kertomusten yhteydessä uudelleen kiistelyn rakennetta – eikö asia olisi voinut tulla jo selväksi kiistelyluvussa? Toisaalta vain kiistelyluvussa tarkastellaan rakenteellista parallelismia. Tuntuu epäuskottavalta, että edeltävän muodon vaikutus seuraavaan olisi ominaista vain kiistoille.

Goodwinin primaari tarkasteluyksikkö, toiminto, osoittautuu kattotermiksi, jonka alaluokat ovat varsin heterogeenisiä. Osa luokista on selvästi kielellisin, joskin funktionaalisin eikä yksin formaalisin, perustein muodostettuja. Osa luokista on puolestaan lasten omia käsitteitä, kuten yllyttäminen ja he-said-she-said-toiminta. Tarkasteltavana on oikeastaan keskustelun tai kielellisen vuorovaikutuksen erilaisia lajityyppejä. Koska nämä kaikki ovat kuitenkin arkitilanteista sananvaihtoa vertaisryhmässä, niissä on myös yhteisiä piirteitä. Tämän eri tahoille haarovan moninaisuuden kanssa on vaikea tulla toimeen. Kenties tarkasteluüksiköt olisivat voineet syntyä täysin lasten itsensä käyttämän luokittelun pohjalta. Toisekseen he-said-she-said-toiminta olisi yksinään riittänyt kirjan

aiheeksi.

Miksi Goodwinin väitteet tuntuvat perustuvan yhteen tai muutamaan samassa yhteydessä ilmenneeseen keskustelunpätkään? Miksi täsmälleen samat esimerkit pyörivät aiemmin kirjoitetuissa artikkeleissa (esim. Goodwin 1980; Goodwin–Goodwin 1987; Goodwin 1990a; 1990b) ja nyt julkaistussa kirjassa? Mitä muulle aineistolle on tapahtunut? Kuudentoista kuukauden aikana on täytynyt kertyä mittava määrä nauhaa. Miksi Goodwin referoi muita tutkijoita ennen löydöstensä esittelyä tai perusteluna väitteilleen, sen sijaan että hän hakisi valtavasta aineistostaan vakuuttavaa systemaattisuutta kuvaamiensa rakenteiden olemassaolosta? Tämänkaltaiset kysymykset heräävät, ja samalla lukijan mieleen hiipi ajatus, että Goodwinin työtä voi pitää esityönä systemaattisemmalle pohdinnalle. Kun analyysia perustellaan esimerkiksi sillä, että puhujan äänensävy kuvastaa tulkinnassa annettua sisältöä, tuntuu »että analyysin neuvokkuus korvaa järjestelmällisyyden ja ajaudutaan kekseliäisyyden yksinvaltaan» (Ehrnroth 1990: 31).

Antropologin analyysin anti

Goodwin ei ole lingvisti. Artikkeleissaan kuten myös *He-said-she-said*-teoksessaan hän viittaa aina itseensä antropologina tai etnografina, joka on omaksunut antropologian valtavirralla epätavallisia menettelytapoja. Hän on nähnyt keskustelun keskeisenä toimintana, jonka pohjalta voi selittää yhteisön rakentumista ja ymmärtää sen kulttuuria.

Goodwin pyrkii kuvaamaan nuorten keskustelua omana kielellisenä alakulttuurinaan. Hän ei esimerkiksi vertaa sitä aikuisten kielenkäyttöön, jollaisesta menettelystä on ollut useimmissa tapauksissa seurauksena lasten kielen näkeminen puutteellisena. Goodwin siis kuvaa vuorovaikutuksellisia taitoja, joita lapsilla on ja jotka voivat olla erilaisia kuin aikuisten. Samansuuntainen näkemys Goodwinilla on siinä, miten hän esittelee

tyttöjen ja poikien keskustelukulttuurin eroja. Hän ei aseta kumpaakaan (sosiaalista) sukupuolta normin edustajaksi eikä siis myöskään näe toisen sukupuolen kulttuurisia ominaispiirteitä joukon ominaispainoa lisäävinä tai vähentävinä.

Kannattiko nähdä vaivaa ja työstää artikkeleina ilmestyneitä tutkimustuloksia omaksi, yhtenäiseksi kirjakseen? Kun antropologi tutkii kielenkäyttöä, syntyvä kuvaus ei välttämättä kaikilta osin tyydytä lingvistiä. En kuitenkaan sano, ettei antropologi voisi, saisi tai ettei hänen pitäisikin tutkia keskustelua omasta näkökulmastaan. Teoksen läpileikkaavana periaatteena, vaikkakaan ei primaarina tutkimuskohteena, on sen esiin tuominen, miten tyttöjen ja poikien keskustelukulttuuri on toisaalta erilaista, mutta toisaalta samankaltaisten keinojen säätelystä. Näen teoksen vasta-argumenttina moniin artikkeleihin, joissa ilman nauhoitettua keskusteluaineistoa pitkälti luuleman pohjalta kuvataan naisten ja miesten kielellisiä alakulttuureja. Goodwinin teos on myös selvennys niihin laistettuihin yleistyksiin, joita jotkut kirjoittajat ovat esittäneet häntä siteeratesaan (esim. Maltz – Borker 1982).

Goodwinin teosta voi halutessaan lukea kuin romaania. Lapsista ja heidän peleistään ja leikeistään syntyvä kuva on elävä. Teos avaa ikkunan kulttuuriseen kokemusmaailmaan. Vaikka perustelut eivät sellaisenaan kielitieteessä toimikaan, teoksesta saa paljon ideoita nuorten kielenkäytön tutkimiseen.

LÄHTEET

- ATKINSON, J. M. — HERITAGE, JOHN 1984: Introduction. — Structures of social action. Studies in conversation analysis. J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.). Cambridge University Press, Cambridge.
- EHRNROTH, JARI 1990: Intuitio ja analyysi. — Kvalitatiivinen aineiston analyysi ja tulkinta. Klaus Mäkelä (toim.). Gaudeamus, Helsinki.
- GOFFMAN, ERWING 1974 (1986): Frame analysis. An essay on the organization of experience. Harper & Row.
- GOODWIN, MARJORIE HARNESS 1980: Directive-response speech sequences in girls' and boys' task activities. — Women and language in literature and society. Sally McConnel-Ginet, Ruth Borker ja Nelly Fuhrman (toim.), Praeger, New York.
- 1990a: Tactical uses of stories: Participation frameworks within girls' and boys' disputes. — Discourse Processes Vol. 13. Roy O. Freedle (toim.). Ablex. Norwood, New Jersey.
- 1990b: Interstitial argument. — Conflict talk. Allen Grimshaw (toim.), Cambridge University Press, Cambridge.
- GOODWIN, MARJORIE HARNESS — GOODWIN, CHARLES 1987: Children's arguing. — Language, gender and sex in comparative perspective. Susan Philips, Susan Steele ja Christine Tanz (toim.), Cambridge University Press, Cambridge.
- LEVINSON, STEPHEN C. 1987: Pragmatics. First published 1983. Cambridge University Press, Cambridge.
- MALTZ, DANIEL — BORKER, RUTH 1982: A cultural approach to male-female miscommunication. Language and social identity. John J. Gumperz (toim.), Cambridge University Press, Cambridge.

SARA ROUTARINNE

Ajankohtainen katsaus foneettiseen kirjoitukseen

ANTTI IIVONEN — ANTTI SOVIJÄRVI — REIJO AULANKO *Foneettisen kirjoituksen kehitys ja nykytila*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen monisteita N:o 16, 1990. 74 s.

Varsinaisen virikkeen katsauksen laatimiseen on tekijöille antanut Kielissä